

Adferd

Katten er ofte ansett for å være et mystisk dyr, som det ikke er så lett å forstå seg på. Hvis man setter seg litt inn i den etter hvert omfattende litteraturen om kattens atferd (etologi), så slår det en hvor avansert og fleksibel kattens sosiale struktur og språk er. Både praktiserende veterinærer og katteeiere vil få et mer utbytterikt forhold til katten, hvis en tar seg tid til å lære litt om dette dyrets fascinerende atferd.

Sosial struktur og reviratferd hos katt

Katten har ingen enkel sosial struktur som gjelder overalt. Den sosiale strukturen er avhengig av tettheten av kattebestanden, tida på året og de økologiske forholdene. I landområder har hunnkattene vanligvis et leveområde på ca. 0,3-0,4 km², men opptil 2 km² kan forekomme. Innen dette området har de et mindre kjerneområde, et *revir*, som de forsvarer mot andre katter, spesielt hvis de er drektige eller dier avkom. Områder utenfor revirene kan brukes felles av mange katter.

Hannkattene kan bevege seg over et større område på 2-3 km² (opptil 8 km²), som overlapper leveområdet til flere hunnkatter. De patruljerer jevnlig omkring for å snuse opp brunstige hunnkatter. Hannkattene forsvarer ikke et revir slik hunnkattene gjør. Likevel kan de slåss mye i løpetida. Dette kan være ledd i opprettelsen av et *sosialt hierarki*. Spesielt er det yngre hannkatter på 1-2 år som må slåss seg til en sosial posisjon. I en stabil populasjon av katter skal det normalt være lite aggresjon. Konflikter avgjøres oftest ved hjelp av ulike språksignaler før det blir aktuelt med kamp.

Ofte vil flere katter bruke det samme leveområdet, men til ulike tider på døgnet. Slik viser katter en utpreget evne til å tolerere individer med lavere sosial status. Denne fleksible sosiale strukturen hos katter kalles et *relativt hierarki*. Hvis katter lever svært tett, slik det kan skje blant bykatter, kan de utvikle et *absolutt hierarki*, mer lik den hakkeorden man ser hos høner.

Kattens språk

Mens mennesket hovedsakelig kommuniserer verbalt, kan katten bruke alle sansene når den kommuniserer.

Lydspråket

Også for katten er lydkommunikasjon viktig, og det finnes en enorm variasjonsrikdom i dens lydytringer. For katteelskere er kattens maling en svært avslappende lyd. Kattens hensikt er da også å opprettholde kontakten med mennesket. *Mjauet* i seg selv fortjener en litt nøyere analyse. Vi kan dele mjauet inn i fire deler: m - i - a - u. Hvor mye trykk katten legger på hver av disse kan fortelle ganske mye. En lang m-lyd, «mrrrrr», ofte uten noe mer, brukes av tillitsfulle katter for å oppnå kontakt. Det kan ganske enkelt bety «hei!». En lang i-lyd i mjauet, «miiiiau», vitner om at dyret opplever fysisk stress eller smerte. Er a-lyden lang, «miaaaaou», markerer det et krav, sterkere jo lenger a-en er. Hvis katten begynner å miste troen på at den får sin vilje, vil den bli frustrert. Da vil ulyden bli et langtrukket «miaooooou».

Kroppsspråket

Visuell kommunikasjon, kroppsspråk eller mimikk, brukes langt mer av katter enn av mennesker. Kroppen kan ofte brukes til å gi varierende signaler, og flere meldinger kan gis samtidig. Kattens ørestilling kan samtidig fortelle om både i hvilken grad katten er defensiv, viser motivasjon for å forsvare seg (hvor langt *nedover* øret er svingt), og i hvilken grad katten er offensiv, viser angrepsmotivasjon (hvor langt *bakover* øret er svingt). Hos katter kan en på kroppens holdning se dyrets atferdstendenser eller innstilling i grove trekk, mens ansiktsmimikken og øynene viser detaljene i kommunikasjonen, som kan svinge fra sekund til sekund. For å finne ut hva dyret prøver å gi uttrykk for, bør en studere både lydsignalene og de visuelle signalene som avgis, men også i hvilken situasjon signalene avgis.

Luktspråket

Luktspråket benytter seg av spesielle kjemiske signalstoffer, *feromoner*, som oppfanges av andre individer. Luktspråket brukes ofte for å markere reviret til et dyr, men hos katter fungerer luktmarkeringene mer som et visittkort. En annen katt kan lukte både hvem som var der, og hvor lenge det var siden. Enkelte katter benytter seg av dette når de vil lokke på en eier som har vært lenge borte. Lukten av nære venner virker behagelig på dyr. Derfor vil katter også gjerne ligge oppå klær som eieren har brukt.

Berøringsspråket

Den siste språkvarianten katter bruker er kanskje også den mest behagelige, nemlig berøringsspråket. Når nyfødte kattunger mjauer på mora fordi de er kalde eller sultne, kan ikke mora svare med mjauing. De første dagene er kattungene både blinde og døve. Mora svarer i stedet ved å slikke ungene. Dette virker beroligende. En katt som stryker hodet sitt inntil eierens bein vil fortelle at den betrakter eieren som den dominante og at den ønsker å være sammen med ham. I naturen er det som regel katter av lav rang som stryker seg inntil dominante katter. Samtidig setter de av dufter på den andre, fra de mange kjertlene katten har på siden av hodet.

Kommunikasjon mellom katt og menneske

Når vi skal kommunisere med katten må vi gjøre det på dens egne premisser hvis vi skal unngå misforståelser. Selvfølgelig kan vi ikke føre samtaler med katter der alt forstås. Dyr lager ikke setninger av språket sitt. Vi må tenke på hvilket budskap vi skal gi, og spørre oss hvordan katten ville formidlet det samme budskapet.

Når du møter en ukjent katt som du vil oppnå kontakt med, kan du ikke bare gå bort til den og ta på den. Svært mange katter vil oppfatte dette som en truende situasjon og løpe unna. Du må først *hilse* på katten og bekjentgjøre at du ikke har noen aggressive hensikter. Sett deg ned på huk, rekk frem labben din og la katten snuse på den, mens du snakker i en innbydende tone. La katten komme til deg når den føler seg trygg nok.

Da kan du stryke den på kinnet og kroppssidene, men ikke på bakkroppen. Under denne prosessen er det viktig at du ikke stirrer rett på katten uten å blunke. Det er nemlig et trusselsignal. Blunk markert med øynene, og se til siden av og til.

Hvis et individ ikke oppfatter den meldingen som gis av et annet individ, har det ikke skjedd noen kommunikasjon. Også for mennesker er det derfor viktig at vi legger vekt på å gi signaler på en slik måte at mottakeren har forutsetninger for å skjønne poenget. Altfor ofte gir dyreeiere *skjenn* og andre signaler til kjæledyret sitt på en måte som bare gjør dyret forvirret og utrygt. Skal vi straffe eller skjenne på en katt som gjør noe uakseptabelt, må vi ikke glemme prinsippene om nærhet i tid og rom. Vår reaksjon må komme umiddelbart etter dyrets uakseptable atferd, og dyret må fortsatt være på det samme stedet. Dyret vil alltid tro at det er den atferden det hadde rett før skjenneprekenen som vi ikke likte.

Dyr lærer mange atferder ut fra egne erfaringer. Hvis ikke vi dresserer dyra til å gjøre ting slik vi ønsker, kan vi risikere at *dyra dresserer oss!* Hvis vi ikke lykkes med å få en katt fra å klore på godstolen i stua, men bare kommer og sier «nei!» i en ikke altfor streng tone, vil katten erfare at dette er en utmerket måte å få kontakt med eieren på. Når katten vil si «Kom hit!» til eieren, fordi matfatet kanskje er tomt, så gjør den det ved å klore på stolen. Det virker hver gang, og atferden blir stadig mer forsterket. Mennesket blir kattens lydige tjener.

Er innekatt dyreplageri?

De fleste katter trives best ute, og hvis de er vant til utendørs liv, bør de ikke seinere sperres inne i en leilighet hele tida. Men katter har en svært fleksibel atferd, og hvis de er født inne, kan de utmerket godt tilpasse seg et inneliv. Innekatter krever imidlertid mer av eieren, både i form av sosial kontakt og lekemuligheter. Ellers kan de bli aggressive og utagerende, eller kanskje apatiske. De må også få tilstrekkelig med frisk luft. Mange innekatter trives godt ute på en balkong.

Atferdsproblemer hos katter

Biting og kloring

Av og til utvikler katten en atferd som skaper problemer for eieren. For å kunne behandle slike tilfeller, må man først forstå bakgrunnen for kattens atferd. Enkelte katter kan plutselig bite eller klore hånda vår. Dette kan skje hvis man klapper den, eller det kan skje uten forutgående kontakt. Det kan også hende at den angriper beina våre. Årsakene kan være mange. Plutselig biting mens katten blir strøket og klappet kan skyldes at katten brått får et angstanfall eller at den har fått nok av klappingen. Den føler seg kanskje ikke helt trygg, og vet av erfaring at mennesket kan behandle katten på ubehagelige måter. Dette er særlig vanlig hvis katten er blitt slått i misforståtte forsøk på å oppdra den. Da er det viktig at man nærmer seg katten forsiktig, slik at den føler at den har kontroll over situasjonen. Hvis katten viser tegn til at den har fått nok av klappingen, for eksempel ved at halen begynner å vise små rykninger eller at katten legger ørene bakover, må man la den ligge i fred.

Uforutsigbare angrep fra katten på hånda eller beinet til eieren kan skyldes understimulering, særlig hvis det gjelder en innekatt. Katten betrakter et øyeblikk hånda eller beinet som et bytteobjekt. Slike problemer kan reduseres ved av og til å gi katten nye ting den kan leke med, og ved å leke jakt- og fangstlek med katten en halv time hver dag. En hyssing med papirlapp i enden er vanligvis effektivt nok, men vær tålmodig, da katten ofte ønsker å ligge på lur en stund før den angriper.

Når katten gjør fra seg på uønskede steder

Vanligvis er det ikke vanskelig å få kattunger stuereine, i hvert fall ikke hvis kattermora har en god morsatferd. Det er hovedsakelig enkelte perserlinjer (i hvert fall i England) som kan ha slike problemer . Ikke så reint sjelden kan voksne katter begynne å tisse på teppet i stua, selv om de tidligere var stuereine, eller de kan begynne å luktmarkere innendørs. Dette forekommer hos begge kjønn, og hos både kasterte og ukasterte . Man må her skille mellom tre ulike former, med hver sine årsaker og behandlingsopplegg.

1. Katten kan tisse eller legge avføring på uønskede steder som del av sin normale atferd eller på grunn av nervøsitet. Dette kan oppstå hvis katten feler seg utrygg . Straff har ingen positiv effekt, oftere negativ fordi nervøsiteten kan forsterkes. Først må man undersøke om kattetoiletet er reint nok. Det skal ikke være vått eller inneholde mye avføring. Men det skal heller ikke være for reint, slik at katten ikke tiltrekkes av sine egne lukter. Det må ikke stå for nære sove- eller eteplassen, eller utsatt for forstyrrelser. Hvis katten har faste steder å «gjøre fra seg» kan man prøve å sette en skål med tørrfôr der. Ikke alle katter liker grov kattesand. Prøv med finere sand, opprevet toalettpapir eller avisapir, eller tørr jord. Hvis man har flere katter, kan det hende de foretrekker å ha hvert sitt toalett. Hvis katten sjelden bruker toalettet, kan man legge avføring man finner på golvet opp i kattetoiletter. Vask aldri med salmiakkholdige vaskemidler, da dette minner katten om urin. Ved enkelte plagsomme sykdommer, for eksempel sykdommer i urinveiene, kan katten assosiere toalettet med ubehag og unngå det. Slike sykdommer må utelukkes eller behandles. Kontakt derfor veterinær hvis ingen av rådene hjelper.

2. Katten kan urinere eller legge avføring for å oppnå sosial kontakt med eieren . Ofte skjer dette der katten finner lukt av eieren - på teppet, i sofaen eller på hodeputen. Kontaktmarkering innendørs skjer ofte når eieren er lenger borte enn vanlig, på weekend-tur eller på ferie, slik at katten begynner å føle seg utrygg. Dette kan skje selv om en lar andre, men for katten ukjente, se etter katten. En kan da godt la katten være på rom der den kan gjøre mindre skade, forutsatt at rommet tilfredsstiller kattens behov. Katter som kontaktmarkerer mens eieren er hjemme må ignoreres. Hvis eieren da kommer til katten, vil atferden bli forsterket. Forholdet mellom katt og eier må omstruktureres, slik at katten i en periode bare får kontakt og mat på eierens initiativ.

3. Katten kan urinmarkere som del av kommunikasjonen med andre katter, eller for å styrke sin egen sjøltillit . Dette er det vanligste problemet hos siamesere. Det kan skje inne eller på dørmatta ute der eieren kan ha avsatt fremmede lukter han har dratt med seg. Det kan også forekomme hvis det kommer nye dyr eller mennesker i husstanden, når man har gjester, når man har montert en kattedør i utgangsdøra eller når man bringer nye gjenstander inn i huset som kan føre med seg utfordrende dufter. Urinmarkering er vanlig hos kasterte eller steriliserte hann- og hunnkatter som lever i et hjem med to katter . Disse har ofte dårlig evne til å akseptere andre katter, og er mer territoriale. Progestiner eller beroligende medikamenter kan hjelpe i en overgangsfase, men bør ikke brukes annet enn som tillegg til annen behandling . I prinsippet bør en i starten beskytte katten mest mulig mot det den opplever som truende, og så gradvis eksponere den for dette slik at tilvenning oppnås.

Kattens betydning for menneskets fysiske og psykiske helse

Hvert år kommer det stadig flere vitenskapelige rapporter og praktiske erfaringer som viser at dyr er viktig for helsen vår . Både fysisk, psykisk og sosialt bidrar kjæledyret til at vi fungerer bedre enn vi ville ha gjort uten dyr. Vi får en bedre livskvalitet med kjæledyr .

Hjertet vårt trenger kjæledyr

En har holdepunkter for at sjansene for å overleve et hjerteinfarkt er klart bedre om man har en katt eller hund å kjæle med . Studier har vist at blodtrykket og pulsen synker når man kjæler med dyret, til et nivå man ellers bare når etter flere uker med avslapningsøvelser . Katter er eksperter på både å gi og motta berøringer - ved at de stryker seg inntil oss, slikker oss, og maler når vi stryker dem mykt over pelsen. I vår del av verden er det altfor lite fysisk kontakt mellom mennesker. Dette viktige biologiske behovet hjelper mange kjæledyr oss med å dekke. I tillegg er en harmonisk katt det mest rolige og avstressende vesen man kan tenke seg.

I Australia har en stor undersøkelse av 5700 alminnelige, friske mennesker vist at menn som har kjæledyr har lavere nivå av kolesterol og triglyserider (fett) i blodet enn menn uten kjæledyr . Både menn og middelaldrende kvinner hadde lavere systolisk blodtrykk hvis de hadde kjæledyr. Dette gjaldt både hunde- og katteeiere. Hverken røyke- og mosjonsvaner eller sosio-økonomisk status kunne forklare disse forskjellene. Konklusjonen var at det å holde kjæledyr reduserer disse risikofaktorene for hjerte/kar-sjukdommer.

Undersøkelser i England av vanlige mennesker som skaffet seg en ny katt eller hund, viste at disse fikk færre av de daglige småproblemene som hodepine, forkjølelse, småbekymringer, søvnproblemer, dårlig fordøyelse etc. enn de hadde tidligere . Dette tyder på at dyra hadde en gunstig psykisk effekt, som ga færre psykosomatiske sjukdommer.

Katter virker positivt på barns utvikling

Omfattende studier i barnepsykologi viser at katter og andre kjæledyr fungerer som gode kamerater for barn. Barn med kjæledyr er mer populære blant skolekameratene enn andre barn, og de synes også selv at de fungerer bedre sosialt . Allerede fra 6 måneders alder vil barn smile, holde, følge og «prate» mer med kjæledyr enn med andre leker . Dyr stimulerer til og gir barna erfaring med omsorg. Barn som har kjæledyr utvikler en bedre evne til å tolke ikke-verbale kommunikasjonssignaler hos mennesker . Dette lærer de ved kontakt med dyrene. En annen studie viste at barn som har kjæledyr utvikler et bedre selvbilde enn andre barn. I sin omgang med dyret lærer barna selvtoleranse og selvkontroll .

Det viser seg at barn som forteller om at foreldrene mishandler kjæledyret ofte selv er blitt mishandlet av foreldrene. For slike barn har kjæledyret en særlig stor verdi.

Katter har en sosial funksjon for mange eldre. Spesielt for enslige eldre er en katt en man kan snakke til og vise omsorg overfor. Den gir et naturlig samtaleemne overfor andre mennesker. Eldre med kjæledyr er etter egne utsagn lykkeligere enn eldre uten kjæledyr . Spesielt etter at ektefellen dør kan katten være den viktigste sosiale støttespilleren en person har. Studier viser at i slike tilfeller har mennesker uten kjæledyr større depresjoner enn de som har kjæledyr .

Dyreterapi får stadig videre anvendelser

Det finnes mange eksempler på at katter kan brukes som terapeut overfor autistiske og andre psykiatriske pasienter, ved å stimulere deres sosiale atferd . Narkomane, alkoholikere, ungdom med atferdsvansker og voldsforbrytere kan også hjelpes til å få en mer normal sosial atferd ved å ha kontakt med et kjæledyr eller et husdyr .

Ikke minst gamle på sjuke- og aldershjem vil ofte sette stor pris på å ha en katt eller hund på avdelingen. Dette er dessverre langt mindre vanlig i Norge enn i mange andre land. Personalet har ofte mange motforestillinger. Hvis man planlegger dyreholdet godt, kan det fungere aldeles utmerket, også på skjermede enheter for aldersdemente. De gamle har ofte hatt dyr tidligere i livet, og vil ofte kommunisere lettere med en katt enn med andre mennesker. Personalet har altfor liten tid til å sette seg ned og prate med beboerne. Erfaring viser imidlertid at arbeidsmiljøet blir triveligere også for personalet når det er dyr på posten. Organisasjonen *Dyrene og Vi* kan gi råd om hvordan dyr best kan innføres på institusjoner.

Kilde:

[Bjarne O. Braastad](#),

Institutt for husdyrfag,

Norges landbrukshøgskole.